

❖ Յովսէփ Սինանեան ❖

Սուր մաթերիալիզմի այս ահեղ տարիններուն, մեր ապրած աստանդական տարազիւրի կեանքէն բիւր անգամ պարտասած, ո՛րքան բարերար է ոգեկոչել այն յիշատակները՝ որ կու գան մեր մօտաւոր անցեալէն:

Զինադադարի խանդավառ տարիներ ... Մեր մտաւորական կեանքը չէր բոլորած այնքան գեղեցիկ ոսկեդար մը որքան այդ խիստ կարճատեւ տարիններուն:

Առաջին դէմքը որ կը յաճախէ զիս այդ օրերէն՝ Յովսէփ Սինանեանն է: Ազնէհիւրի նման թրքախօս ու յետաճնաց դաւառէ մը ելած էր ան. պատանի տարիքէն իսկ արդէն պատերազմի բոլոր արհաւիրքները տեսած, աքսորուած մինչեւ Տէր-Զօր ու բաղդին մէկ քմայքովը ազատուած վերջապէս: Հազիւ նախակրթարանի ուսում մը առած, եւրոպական լեզուներու բոլորովին անտեղեակ, իր ամբողջ պաշարն ու ներշնչումը քաղած էր Մկրտիչ Պէշիկթաշլեանի, Մեծարենցի ու Վարուժանի բանաստեղծութիւններէն: Դեռ ականջիս մէջն է իր թրքական շեշտը՝ երբ Նշան-Թաշի ծառուղիին վրայ կ'արտասանէր ինձ իր քերթուածներէն. —

«Կողփիս սեղմադ քընար մ'անոյշ, բազմալար,
Հուրիներու համբոյրներովն արքեսադ...»

Տէր-Զօրի խորերէն կուգար ան՝ իր հետ բերելով զիւրազգած հոգի մը եւ խանդավառ թոխք:

Առաջին անգամ իրեն ծանօթացայ Պոլսահայ Տրամաթիք Ընկերութեան մէջ: Հին Աստուածները կը փորձէինք, ուր իրեն ալ վանականի մը դերը տրուած էր Երուանդ Թօլայեանի յանձնարարութեամբ: Սերտ կերպով բարեկամացած էր բանաստեղծ Նշան Պէշիկթաշլեանին՝

որուն տունն ալ կը բնակէր արդէն: Ի՛նչ սրբոցաւ պահեր անցուցած ենք այն ժամանակ: Եւ ի՛նչ բուռն կրակ կար այդ համեստ, զաւառացի տղուն մէջ՝ զէպի բանաստեղծութիւնը: Զմայլելի՛ օրեր, ուր մեր թատերական ու գրական հանդէսներու բարախուն կեանքէն զատ ունէինք մեր գրական բանակատեղիները: Ասոնց մէջ մին էր Նսայեան վարժարանի փողոցը զըտնըող յունական կապելան, որուն անունն ալ կնքած էինք արդէն Արքիսքիֆօ-փալաս: Յաճախ, զիշերները կը բոլորուէինք հօն, Յովսէփ Սինանեան, Նշան Պէշիկթաշլեան, Լեւոն Շիրեան, մերթ՝ Գ. Կառվարենց, Եղուարդ Գոլան՝ ճան եւ մերթ ալ Լեւոն Էսաճանեան, որ Ետի Գուլէէն մինչեւ հօն փարսախներ քալած կ'ըլլար որպէսզի իր մէկ նոր գրած հազմերգութիւնը կարդայ մեզի:

Այստեղ հարկ կը սեպեմ փակագիծ մը բանալ: — Լեւոն Էսաճանեան, — որ կատաղի կերպով Պոլստարքոս կը կարդար, եւ մինչեւ ծուծը սնած էր յունական դասականներով, — կ'ատէր մեր հիւանդագին ու լալահառաչ բանաստեղծութիւնները: Տիեզերքը յոգնած է, կ'ըսէր, բանաստեղծներուն լացը մտիկ ընելէ: Եւ ինքն իսկ թօթափած իր «Փանդիո»ին «աշուղական» հեծեծիւնները՝ ընդգրկած էր նոր կալուած մը, որուն շատ հպարտութեամբ «հաղներգութիւն» անունը կուտար: Ասով կ'ուզէր զանազանուիլ ան մեր նոր սերունդի գրականութենէն, որ անմիջական ազդեցութեան տակ կ'իյնար Փրանսացի խորհրդապաշտներուն ու անկապաշտներուն: Իսկ ինք իր ներշնչումը կ'ուզէր քաղել բո՛ւն իսկ բանաստեղծութեան ակերէն, — յունական հին խորհուրդներէն, — ու լիահագագ կ'արտասանէր իր «Հայ Հոմերոս»-ը՝

Գինի չեմ տար Աստուածներուն Հեփեստի պէս
կազնիկազ,
Որ չ'արձակեն վրաս ծիծաղ:

Վա՛ր դըրաւ սուրն Ալեքսանդրը, Մեծ Մատ-
եանին առնքեք,
Սուրն արուեստէն էր պարտուեր:

Եւ այլն:

Այդ օրերուն հիմնած էինք նաեւ «Աստղիկ»
գրական միութիւնը, եւ ամէն կիրակի օր կ'ու-
նենայինք հաւաքոյթ: Սքանչելի ընկերներ եւ
ընկերուհիներ ունէինք մեր մէջ, բոլորն ալ
նոյն շունչով համակուած: Անդամ մը, մեր ըն-
կերուհիներէն երազային օրիորդ մը իրմէ կարգ
մը արձակ քերթուածներ կարդաց: Բոլորս ալ
ունկնդրեցինք դիւթուած: Տպաւորութիւնը
խոր էր եւ Յովսէփ Սինանեանի զգայուն սիրտը
խապա՛ռ ալեկոծուած ... Օրեր վերջ հնչեակ
մը ծնունդ կ'առնէր. —

Երանի քեզ չըտեսնէի, չընայէիր աչքերուս,
Զըկապէի՛ր սիրտըս սիրոյ անցիւթական
վարսերով ...

Միտաբ Մեծարենցին եւ Մատթէոս Զարիֆ-
եանին նման, Սինանեանն ալ կարծես թէ կը
նախատեսէր իր վաղահաս վախճանը: Ու անոնց
պէս ինքն ալ իրարու ետեւէ կուտար երկու թա-
րակ հատորներ, Հոգիի Ասուպներ, եւ ապա
Սեւ Ծով:

Սինանեան, — ինչպէս Ն. Պէշիկթաշեան,
Զարիֆեան, Կառվարենց, Էւայլն, — կը պատ-
կանի այն քամրաղդ սերունդին՝ որ 1912-1914ի
չրջանին սնաւ եւ ուռճացաւ Վարուժաններու,
Սիւսանթօներու եւ Զարդարեաններու պատ-
գամներով: Ապա եկան արհաւիրքի անիծեա՛լ
տարիները: Սակայն մեր մեծ մարդարէներուն
շունչը անեղծ մնացած էր մեր պատանեկան հո-
գիին խորը: Ծաւալեցաւ ու բողբոջեցաւ ան այդ
տխուր չրջանին, մինչեւ վերջապէս զինադուլի
առաջին օրերուն իսկ Հիփոկրէնի աղբիւրին
նման ցայտեց դուրս: Եւ սակայն հիւանդ ու
տանջապարտ էր մեր սերունդը:

Առէք օրինակ Նշան Պէշիկթաշեանի քեր-
թուածները, որոնց շատերէն կը հոսի այդ

մոայլ ճակատագրականութիւնը:

Պիտի մեռնի՛ս հոգիս, դուն շա՛տ, ո՛չ քէ՛շուտ,
Վաղամեռի՛կ, չունիս բախտն այդ, սո՛ւտ է
սուտ:

ՅՈՎՍԷՓ ՍԻՆԱՆԵԱՆ

Առէք Կառվարենցը, որուն հատորին ա-
նո՛ւնն իսկ կը բնորոշէ իր երգերուն դոյնը, —
Գեքեզմանի Ծաղիկներ:

Բացէ՛ք Սինանեանի Հոգիի Ասուպներու ա-
ռաջին էջը. — Հեծեծիւն: Վիթխարի պոռթ-
կում մըն է այդ քերթուածը: Պետրոս Դուրեանի
չափ մոա՛յլ ու ընդվզող են տողերը:

Ո՛չ ոք տեսնէ արցունքներս հիւր, ուր կ'այրի
կեանք մը մատաղ՝ սեւ վշտերու մէջ հրակայ...

Ու կ'աւելցնէ դառն հպարտութեամբ մը:—
Ես չեմ ուզեր, ո՛չ յաղթանակ, ո՛չ դափնի ...

Կանոնաւոր դարդացման մը պակասը զգալի է սակայն Սինանեանի մօտ: Եւ ասոր համար ալ իր քերթուածները չունին այն նուրբ յղկւածքը զոր կը տեսնենք Գ. Կառվարենցի կամ Զարիֆեանի մօտ: Արդէն հաղիւ աչքերը բացած բնութեան համբոյրին՝ կը տեսնէ մեր աղգային եղենը: Աքսորուած մինչեւ Տէր-Զօրի անսպասները, ապրած բովանդակ այդ արհաւիրքը՝ կուղար Վոսիորի ասիւրը՝ որ աւա՛ղ, այլամերժ եղան իրեն համար: Ու հալածուած ընդմիշտ նիւթական կարիքներէն՝ չունեցաւ միջոց քիչ մը միջաղգային գրականութիւնը ըմբռնելու: Իր ներշնչման մշտական ակը եղաւ սակայն Վահան Թէքէեանը՝ որուն Հրաշալի Յարութիւնը աւետարան մըն էր իրեն համար:

Հայկական եղենը անմասն չէ մնացած իր ներշնչումէն: Օրինակ՝ Հայուն Տնակը ոտանաւորը սքանչելիք մըն է, ուր սեղմ ոճով կ'երգէ Հայու մը տնակը՝ որ ի դո՛ւր կը սպասէ իր տէրերուն, վասնզի « ա՛հ դարձ չկա՛յ Տէր-Զօրէն ... »:

Իր ամենէն գեղեցիկ յատկանիշը՝ ներշնչման անկեղծութիւնն է: Ան գերծ է ոմանց ու ունցիկ տխրութենէն ու օտարաբոյր ներշնչումէն: Իր երկրորդ հատորը՝ Սեւ Ծով, նոյն մօռայլ կնիքը կը կրէ: Առաջին էջէն իսկ կարծր թախիժ մը կը ճնշէ ընթերցողին վրայ:

Սեւ Ծովուն վրայ
Առագաստ պարզած
Հոգիս կը սուրայ ...
Առագաստն հոգւոյս՝
Յոյսիս պատանձն է,
Վախճանը ցամաքս՝
Ծովուն յատակն է ...

Այս երկրորդ հատորին մէջ ոճը աւելի յղկուած է: Իր լայադին գոչերը աւելի արուեստով կ'երգուին:

1922-ի ամառը մեզ մօտ հիւր մնաց Ժամանակ մը: Հէ՛ղ Յովսէփ, դեռ աչքիս առջեւն է քու խիղախ դէմքդ, խոշոր, սեւ աչերդ՝ որոնք անմար ուժ մը կ'արտայայտէին: Կէտիկ-Փաշայի հանդարտ թաղին մէջ, գիշերները նստած միասին մեր տան շահնիշիինը, ի՛նչ խանդավառութեամբ կը խօսէինք զրական նիւթերու շուրջ:

Սիկարէթը միշտ ձեռքն էր, որուն ծուխերը մեծ ախորժակով կ'արտաշնչէր գիշերուան մթութեան մէջ:

Ժամանակ մը միասին բնակելէ վերջ՝ 1922ի ամռան մեկնեցաւ Իզմիր, իր քոյրերուն մօտ: Քանի մը շարաթ վերջ արդէն Քէմալական զօրքերը կը խուժէին Իզմիր, ջարդի ու կրակի տալով համայն քաղաքը: Ա՛լ լուր չստինք իրմէ ...

Այսօր, երբ կը մտաբերեմ այս բոլորը, արդէն տասնեակ մը տարիներու անողորմ անջրըպետը կայ մեզ բաժնող այդ օրերէն:

Դեռ անշուշտ ի՛նչ տաղանդներ անհետացան Սինանեանին նման, որոնց գոյութիւնը ո՛չ ոք կը յիշէ այսօր: Ծիշտ ասոր համար ալ փափաքեցայ դուրս հանել այս պատուական տղուն դէմքը Ժամանակի աւերին տակէն: Վասնզի ան, հակառակ իր ապարախտ կենցաղին՝ քնարը միշտ ամուր սեղմեց կուրծքին վրայ, սիրեց արուեստի գեղեցկութիւնը եւ տառապեցաւ անոր համար:

Փարիզ

ՎՐՈՅՐ ՄԱԶՄԱՆԵԱՆ

